

Kraków – warto wiedzieć

Dobre towarzystwa

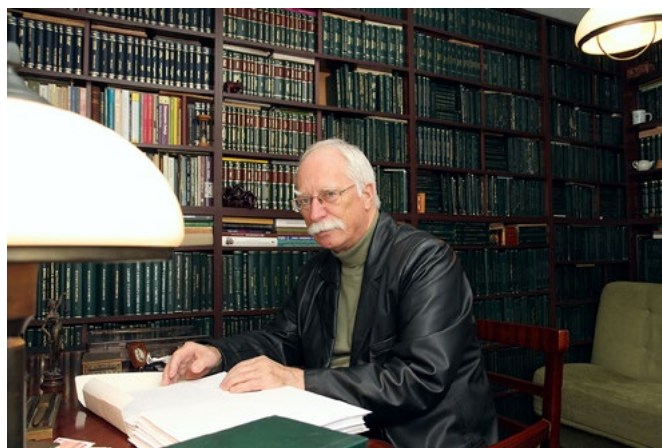
Rozmowa z Profesorem PIOTREM HÜBNEREM

W dniach 9–10 grudnia br. w salach Polskiej Akademii Umiejętności w Krakowie odbędzie się konferencja naukowa z okazji 200. rocznicy powstania Towarzystwa Naukowego Krakowskiego.

– W czasie konferencji poświęconej 200-leciu Towarzystwa Naukowego Krakowskiego przedstawi Pan referat „Od Towarzystwa Naukowego Krakowskiego do Akademii Umiejętności”. Proszę powiedzieć, na jakie fakty, problemy zamierza Pan specjalnie zwrócić uwagę?

– Jestem w szczęśliwym położeniu, ponieważ po studiach archiwalnych i lekturach przygotowałem publikację „Od Towarzystwa Naukowego Krakowskiego do Polskiej Akademii Umiejętności” (2002). Referat będzie więc oparty na materiałach źródłowych książki. Jednak horyzont czasowy będzie krótszy – nie do roku 1939, lecz do lat siedemdziesiątych XIX wieku. O ile się orientuję, mój referat będzie poprzedzony rozważaniami innych referentów, stanowiącymi układ linearny, czyli materiał źródłowy faktograficzny będę koncentrował na przełomie lat sześćdziesiątych i siedemdziesiątych.

Głównym problemem będzie proces instytucjonalizacji nauki, w szczególności przejścia z formy towarzystwa naukowego ogólnego do formy akademii. Ciekawe są paradoksy: biurokratyzacja instytucjonalna była plusem na płaszczyźnie organizatorskiej, ale minusem w sferze spontanicznej aktywności. Celebra, w tym celebra jubileuszy, była wytworem z jednej strony teatralnego decorum, a z drugiej – zaspokajała potrzeby emocjonalne i kulturowe. Akademizm prowadził do elitarniej „nauki dla nauki”, ale też tworzył merytoryczne standardy „nauki akademickiej”.

Profesor Piotr Hübner

Fot. Andrzej Romaniński

– Grudniowa konferencja poświęcona będzie wybranemu towarzystwu naukowemu. Było ich i jest więcej. Jaką rolę w rozwoju nauki spełniają, Pana zdaniem, towarzystwa naukowe?

– Do odpowiedzi na to pytanie potrzebna jest relatywizacja historyczna. W wieku XIX towarzystwa naukowe dominowały, zwłaszcza w polskich realiach poszczególnych zaborów. W wieku XX pojawia się własne państwo i jego administracja rządowa, wraz z nią rządowa polityka naukowa i biurokratyzm. Towarzystwa popadają w uzależnienie od środków budżetowych, ponieważ wygasa mecenat prywatny i maleją środki fundacyjne. W okresie rządów komunistycznych dochodzi do tego ideologiczna i strukturalna niechęć do towarzystw wszelkiego rodzaju. ▶

Kilka słów historii

Po likwidacji Księstwa Warszawskiego kongres wiedeński powołał do życia z dniem 3 maja 1815 Rzeczpospolitą Krakowską jako mały niepodległy i konstytucyjny polski organizm polityczny. Niemal natychmiast podjęto w Krakowie myśl utworzenia – na wzór istniejącego od 1800 r. Warszawskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk – własnej korporacji uczonych. Już 9 grudnia 1815 „Dwory Opiekuńcze” Austrii, Prus i Rosji zatwierdziły jej statut. Tę datę przyjmuje się za czas narodzin krakowskiego Towarzystwa Naukowego. Działalność naukową podjęto już w lutym 1816. Pierwotna jego nazwa brzmiała Towarzystwo Naukowe z Uniwersytetem Krakowskim złączone. Była to realizacja idei Hugona Kołłątaja, wielkiego reformatora tej Szkoły Głównej Koronnej, dla której upatrywał on potrzebę posiadania własnego zaplecza badawczego. Towarzystwo, zasilane przez zapisy i dary społeczne, stało się takim zapleczem naukowym Uniwersytetu. O ile starsze od krakowskiego Warszawskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk zostało zlikwidowane po upadku powstania listopadowego, to krakowskie Towarzystwo Naukowe trwało, mimo ograniczenia niepodległości Rzeczypospolitej Krakowskiej po powstaniu listopadowym i z kolei jej likwidacji w 1846 r.; oderwało się od germanizowanego wówczas Uniwersytetu, w 1856 r. przyjęło w związku z tym nazwę Towarzystwo Naukowe Krakowskie i walczyło skutecznie o język polski w nauce. Rozmach i efektywność działalności Towarzystwa Naukowego Krakowskiego były na tyle duże i wychodzące tak daleko poza środowisko krakowskie, a zarazem zyskały taką akceptację społeczną, że jego władze mogły się pokusić o przekształcenie swojej korporacji w Akademię Umiejętności, co stało się w 1872 r. Ostatni prezes Towarzystwa Józef Majer został pierwszym prezesem Akademii, a ostatni sekretarz Towarzystwa Józef Szujski był pierwszym sekretarzem generalnym Akademii. W 1918 r. Akademia otrzymała miano Polskiej Akademii Umiejętności. Odrodziła się w 1989 roku po 38 latach przymusowego zawieszenia przez władze komunistyczne.

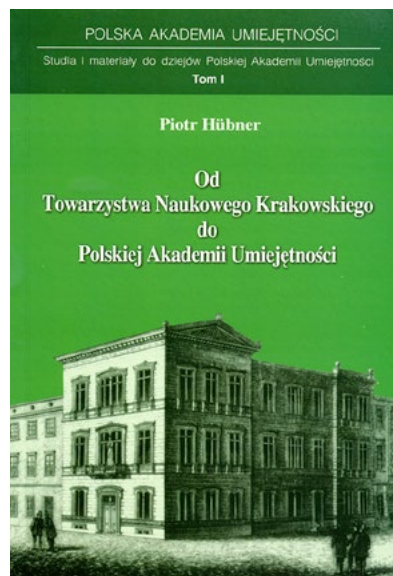
Kraków – warto wiedzieć

- Ujawnia się zjawisko anemii organizacyjnej, które do dziś dławi społeczny ruch naukowy. Po upadku komunizmu potrzebna jest reanimacja towarzystw naukowych. Praca ta obecnie nosi znamiona syzyfowe. Najtrudniejszym problemem są pozostałości mentalne *homo sovieticus*.

– A jak określić osoby, które w tamtych czasach, i w tamtych niesprzyjających przecież warunkach, tworzyły towarzystwa naukowe. Jakie cechy musiały posiadać. Czy mogą być wzorem dla współczesnych?

– W XIX wieku działalność społecznikowska, zwłaszcza w okresie pozytywizmu warszawskiego – ale i wcześniej, w pogardzanej epoce biedermeieru – była naturalną formą aktywności. Szczególnie dobitnym tego przykładem były tworzone przez rodziny arystokratyczne fundacje, z których część przybrała postać zakładów narodowych. Do tego większość uczonych realizowała się w ramach towarzystw – a nie tylko uczelni.

Towarzystwa naukowe jako forma organizacji prac badawczych, także wielkich prac zbiorowych oraz prac wydawniczych, były oczywistym terenem koncentrującym życie nauki. Spełniały też istotną funkcję towarzyską, budując krąg osobistych więzów i układając hierarchię dorobku naukowego. Życie uczonych przekładało się na życie całej nauki polskiej. Był to wzorzec samoorganizacji życia społecznego w twórczej dziedzinie kultury.

Uczni XIX-wieczni mogą być pojmowani dziś jako typ idealny, co jednak ukazuje niemożliwe do przekroczenia przepaście. Dotyczy to wzorów uczonego i wzorca działań towarzystw naukowych. To, co dawniej było oczywistą formą egzystencji, dziś jawić się może jako anachronizm. To smutna konstatacja.

Rozmawiał MARIAN NOWY

Organizatorzy

Wsparcie finansowe

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

FUNDACJA
LANCKOROŃSKICH

>>> KRK > 2B
Kraków to business

Patroni medialni

ALMA MATER

dzieje.pl
portal historyczny

